

УДК 27-23(=163.41)''19/21''
<https://doi.org/10.18485/bratstvo.2017.21.11>

ПРЕВОДИ БИБЛИЈЕ НА СРПСКИ ЈЕЗИК (XIX–XXI ВЕК)¹

Прилог даје преглед превода Библије на српски језик од почетка XIX века до нашег времена, од текстова на црквепословенском језику (карловачки митрополит Стефан Стратимировић дао је 1804. године да се у будимској универзитетској штампарији изда црквенословенско издање Библије у 5 томова) до превода на савремени језик. Даје се историјат превода библијског текста у целини (Стари завет, Нови завет) и у појединачним деловима (Псалтир и др). Најпопуларније библијско штиво био је Псалтир (или Часослов, богат псалмима), који је вековима био део основног школског образовања. Ново поглавље у историји библијског текста и за Словене са Балкана отвара се након оснивања Британског и иностраног библијског друштва у Лондону, 8. марта 1804. године. Даје се преглед превода од Вука Карџића, Ђуре Даничића и Димитрија Стефановића до Луја Бакотића, Лаврентија (Трифунковића) и неколико специфичних превода делова Библије (Емилијан Чарнић, Предраг Самарџић, Александар Бирвиш). Указује се на проблеме превода Библије.

¹ Одломак из рада: Aleksander Naumow, *Le traduzioni bibliche in serbo, bulgaro e macedone (XIX–XXI sec.)*, у зб.: *Traduzioni e rapporti interculturali degli Slavi con il mondo circostante*, Milano, Accademia Ambrosiana, Classe di Slavistica, Slavica Ambrosiana, 2016, 6, 55–66. Област са прилозима

С премештањем српске елите са отоманске на хабсбуршку територију 1690. и 1740. године долази и до укључивања српске православне културе у средњоевропска збивања тог доба. Тако барок и просветитељство постају прве епохе заједничке хабсбуршким православцима и остатку Европе.

Иако у XVIII веку долази до утемељивања српског националног идентита и даље се користе црквенословенски језик и руска издања *Библије*, а српска језичка норма црквенословенског језика бива замењена староруском. Овај процес потврђује и историјат библијских превода. Карловачки митрополит Стефан Стратимировић дао је 1804. године да се у будимској универзитетској штампарији изда црквенословенско издање *Библије* у 5 томова. Најпопуларније библијско штиво ипак је био *Псалтир* (или *Часослов*, богат псалмима), који је вековима био део основног школског образовања, како у Хабсбуршкој монархији, тако и у Кнежевини Србији након њеног оснивања. Постоје бројна издања тог молитвеника која по правилу прате московска издања. У Бечу и Венецији се, наравно, и даље штампају издања богослужбених књига на црквенословенском, а можемо поменути и књиге библијских прича за употребу у школама које су издавали Дамјан Каулициј (1792, 1805), Тодор Миријевски Јанковић (1784, 1792) и епископ Платон (Атанацковић, 1843, 1857, 1859, 1862, 1863).

Ново поглавље у историји библијског текста и за Словене са Балкана отвара се након оснивања Британског и иностраног библијског друштва у Лондону, 8. марта 1804. године. Јануара месеца 1813. основано је Руско библијско друштво које је постојало до 1826, а у тако кратком временском периоду пошло му је за руком да одштампа четресто хиљада примерака превода *Библије* на четрдесет једном језику. У опсегу деловања овог друштва налазили су се и Срби и Бугари.

У потрази за подршком за своју идеју о народном књижевном језику и новом правопису, Вук Стефановић Караџић је 1819. године предложио Руском библијском друштву да изда његов превод *Новог завета*, али је припрема новог превода ипак била поверена Атанасију Стојковићу. Стојковићев превод на црквенословенски из 1824. године био је врло позитивно прихваћен међу средњом класом којој се допала умерена модернизација језика.

У исто време, Вук предлаже потпуно нову верзију текста на говорном језику, у коју ће у наредним верзијама уносити бројне правописне и језичке измене покушавајући да удовољи како политичким властима тако и Цркви и читаоцу. Његов превод *Новог завета* коначно је штампан у Бечу 1847, али га је Кнежевина Србија убрзо забранила, доведши

га у везу са деловањем католичке пропаганде. Са друге стране, у схоластичкој али и у свакодневној примени јесте и популаран превод епископа (најпре будимског а потом бачког) Платона Атанасковића.

Комплетан превод *Старог завета* на српски језик (према јеврејском канону) дело је и заслуга великог филолога Ђуре Даничића. Његов *Псалтир* изашао је у Бечу 1864. године и доживео је више поновљених издања, док је цео текст *Старог завета*, превасходно преведен са немачког језика, био завршен 1868. године. *Библија* на српском језику, у преводу Вука и Даничића, штампана је у Београду на ћирилици и у Пешти на латиници. Ова *Библија* није коришћена на литургијама, нити су из ње радо коришћени цитати у теолошким и књижевним текстовима, где је и даље примат имала верзија на црквенословенском. Била је предмет и многих критика Православне цркве, јер није одговарала њеним аршинима, пошто је била дело филолога који нису имали адекватно теолошко ни библистичко образовање, а уживали су и подршку римокатоличке и протестантске пропаганде. Постојале су и иницијативе које су имале за циљ да се превод замени, чак и када је он већ постао класик. У том смеру је деловао професор Старе карловачке богословије, ахримандрит (а касније и епископ) Иларион (Зеремски), објавивши у првим деценијама XIX века у „Богословском гласнику” делове сопственог превода *Новог завета* (један део је остао необјављен). У истом часопису објавио је и свој превод неколико псалама, као и превод *Књиге пророка Амоса* (1907–1908) који је урадио један други предавач са Богословије, Иринеј (Ћирић), касније епископ тимочки, а потом и бачки.

Са оснивањем Српске православне цркве 1920. године и развојем националних теолошких учења, јавља се идеја да превод *Библије* треба да буде стручнији. У том смислу, важан је покушај Димитрија Стефановића (1882–1945), професора на Богословском факултету, чији се превод са грчког, намењен студентима и пропраћен исцрпним тумачењима, умногоме угледа на западни модел библијских проучавања. Године 1943. изашао је његов целокупан превод *Новог завета*, рађен према критичком Нестле-Аландовом изадњу, за разлику од Вуковог превода за који је коришћен Еразмов *textus receptus*. Рад професора Стефановића наставио је један од његових ученика, Емилијан Чарнић (1914–1995), класични теолог и филолог, који је такође био професор Богословског факултета у Београду. Чарнић је започео нови превод целог текста *Новог завета* (објављен 1973). Гедеонити су овај превод на српски језик изабрали за своју делатност штампања и поклањања *Светог писма*. И Библијско друштво је наставило са штампом овог

текста (2010). Емилијан Чарнић је заслужан и за бројне богослужбене књиге са читањима из Библије, Апостол – са антифонима уз Господње празнике (Вршац 1981) и једну верзију превода Псалтира са грчког (Крагујевац 1979, 1985).

Различитог су карактера и другачије мотивације, међутим, преводи библијског текста Луја Букотића (1867–1941), познатог и под псеудонимом Далматикус. Он је *Нови завет* (1930) и целу *Библију* (1933) превео са латинског користећи се, притом, свим приступачним библијским текстовима и то по принципу динамичког уједначавања. У културолошком смислу, овде је битна одлука да се библијски текст штампа на латиничном писму и да се уведе западна верзија избора речи и изговора. Последњих година, Бакотићев превод користили су српски баптисти и Јеховини сведоци. Један други даламтинац, професор Марко Вишић, (пост)југословенској јавности подарио је превод *Песме над песмама* (1986, 2007, 2014) и *Књиге о Јову* (1998, 2008).

У овом шаренилу превода Српска православна црква покушавала је, а и даље покушава, да нађе задовољавајуће решење за званично издање *Библије* на српском језику. Бакотићев превод никада није ни узет у обзир, док су текстови Димитрија Стефановића и Емилијана Чарнића сматрани корисним само у дидактичке и популаризаторске сврхе. Почетком шездесетих година двадестог века, патријарх Герман (Ђорић) и Свети архијерејски синод основали су комисију чије је задужење било да припреми нови превод *Библије*, почев од *Новог завета*. Рад на том задатку је завршен 1984. године и нова званична верзија *Новог завета* издата је уз подршку Библијског друштва. Превод је рађен према *textus receptus* Васељенске патријаршије који је настао 1904. године у покушају да се нормира грчки библијски текст.

Овакав преглед превода *Библије* на савремени српски језик требало би, најзад, посматрати као целину и са бројним преводима намењеним етничким и верским мањинама, али и довести у везу са проблемом приступачности библијским текстовима на хрватском језику говорницима српског језика.

Поменуто синодско издање *Новог завета* штампано је са Даничићевим преводом *Старог завета* и представља прво српско издање које укључује и девтероканонске књиге. За његову припрему заслужна су двојца угледних библиста, умировљени епископ Атанасије (Јевтић) и митрополит црногорско-приморски Амфилохије (Радовић). Њему је скоро придодат нови превод *Псалтира* који је припремио епископ Атанасије. Што се тиче нових издања лекционара, она се појављују као одговор на богослужбене књиге које садрже осавременљене биб-

лијске текстове. Док је епископ Атанасије свој превод радио са грчког и црквенословенског, један други српски теолог из Либертивила (Илиноис, САД), Предраг Самарцић, српском читаоцу понудио је превод *Псалтира* (са пропратним текстом) са хебрејског језика.

Године 2005, са благословом епископа шабачко-ваљевског Лаврентија (Трифуновића), штампано је ново, модерније, издање *Светог писма*. Док Даничићев превод *Старог завета* остаје непромењен, ово издање нуди нам нова верзију *Новог завета*. Наиме, Вуков превод се користи као основа, али при припреми овог издања такође бивају узете у обзир измене које је предложила синодска комисија, као и запажања која је током Другог светског рата изнео новоканонизовани владика Николај (Велимировић). Ова нова *Библија*, издата под поткровитељством епископа Лаврентија, у знатној се мери разликовала од синодске верзије и изазвала је тензије и ватрене дебате унутар саме Цркве.

Намера епископа Атанасија и митрополита Амфилохија била је да обезбеди један нов превод употпуњен библијским текстовима који припадају православној црквеној и теолошкој традицији. За преводом *Књиге о Макабејцима* следе проповеди Григорија Низијанског о Макабејцима (стр. 253–263) уз исцрпно тумачење (стр. 265–413). У предговору написаном у октобру 1995. године, која је била трагична за српски народ, актуелна политичка ситуација пореди се са временом Макабејаца.

Поред преводачких делатности православних библиста, можемо сада поменути и рад Александра Бирвиша (1928–2015), баптистичког пастора и професора у новосадској Баптистичкој теолошкој школи. Седамдестеих година двадесетог века он почиње да ради на компликованом ритмичком преводу *Псалтира* са хебрејског који је издат 1990. године. У исто време, преводио је и четири Јеванђеља; његов превод базиран је на 27. Несгле-Аландовом издању, мада је приметан и утицај црквенословенске верзије. У овом веку Бирвиш је издао неколико превода *Старог завета*. Такође, у Новом Саду је, осамдесетих година прошлог века, једна група баптистичких теолога, вођена Иваном Делачем, понудила низ превода са тумачењима преузетим из западних верзија превода.

Александар Наумов

превод са италијанског: Милена Мосуровић

Кључне речи: Библија, преводи Библије на српски, Стефан Стратимировић, Вук Караџић, Ђура Даничић

Aleksander Naumow

TRANSLATIONS OF THE *BIBLE* INTO SERBIAN

The paper presents the outlines for the history of *Bible* translations into Serbian in the period from the National Revival to the present day. *Bible* translations appear in the complex situation of the formation of new literary languages and the transition from the liturgical function of the *Holy Writ* to the functioning of the *Bible* as religious reading and a work of literature. The appearance of specific new translations – complete as well as partial – is a significant event in the national cultures of the Balcan Slavs. The publishing activities of religious minorities for propaganda and for commercial purposes develops as a parallel process.